

5. Топчієв О. Г., Кондратюк І. І., Полоса О. І. Одеський регіон: природа, населення, господарство / За заг. ред.: О. Г. Топчієв; ОНУ ім. І.І. Мечникова. Одеса: Астропрінт, 2003. 182 с.

6. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Київ. ун-т, 2001. 395 с.

7. ArcGIS Online Mapping and analysis: location intelligence for everyone. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.esri.com/en-us/arcgis/products/arcgis-online/overview>.

УДК 72.01/035

*Івашко Юлія Вадимівна, доктор архітектури, професор,
нострифікований доктор habilitований,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID.org 0000-0003-4525-9182*

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ ПЕРІОДУ МОДЕРНУ

1. Містобудівні особливості розташування “зон модерну”

Стилістичні особливості архітектури модерну на певних територіях зумовлювались приналежністю цих територій до Австро-Угорської або до Російської імперій, оскільки це визначало основні напрями зовнішніх запозичень – чи з боку Відня, Варшави, Лодзі, Праги, Будапешта, чи з боку Петербурга і Москви.

На концентрацію об’єктів стилю модерн у Львові поза межами середньовічного міста вплинули здійснені в цей період масштабні містобудівні заходи, які співпали зі зміною принципів забудови вулиць в період капіталізму, збільшенням площі ділянок порівняно з середньовічним центром, ущільненням забудови і збільшенням її поверховості. Ансамблевості сприяла одночасова забудова одним і тим же архітектурним бюро чи архітектором окремих вулиць в нових районах.

Певна специфіка характеризувала і забудову Києва доби панування стилю модерн, яка зумовлювалась дещо іншими чинниками і значною мірою визначалася більш ранніми періодами першої та другої половини ХІХ століття.

Забудова центру відбувалась з намаганням досягти певної цілісності: будинки розташовувались вздовж “червоної лінії” вулиць, кутові споруди отримували вигляд містобудівних акцентів і домінант за рахунок поверховості, башт, еркерів, шпилів, тощо. Окремі архітектори враховували особливість неповторного київського рельєфу, і тоді утворювались мальовничі перспективи і візуальні зв’язки між об’єктами і рельєфом, підкреслені сходами, терасами, містками та пандусами. Втім, цим цілісність забудови центру часто і обмежувалась, оскільки основним регулюючим фактором був адміністративно-правовий, який ніяк не регламентував поверховість або стилістику забудови, що призводило до її дисонансності.

Специфіка розвитку Харкова полягала в розростанні забудови вздовж вулиць Катерининської (вул. Полтавський шлях) і Чеботарської на заході, Клочковської на північному заході, Сумської і Німецької (вул. Пушкінської) на півночі, Білгородської-Журавльовської (вул. Шевченка) на північному сході, Старомосковської (пр. Московський) на сході, Петинської (вул. Плеханова) і Змієвської (пр. Гагаріна) на південному сході, Грековської і Москальовської (вул. Жовтневої революції) на півдні [5, с. 273;10, с. 43]. Розвитку житлової забудови в районі вул. Катерининської (вул. Полтавський шлях) сприяло розташування в цій частині міста залізничного вокзалу і Балашовської дороги [1, с. 73-74]. Під впливом економічного чинника нові багатоповерхові прибуткові будинки з’явилися в кінці вул.Сумської, Петинської, Пушкінської, на місці старої малоповерхової житлової забудови – в Нагірному районі та по вул. Катеринославській (вул. Полтавський шлях), Благовіщенській (вул. К. Маркса), Москалівській (вул. Жовтневої революції) [5, с. 270-290].

В цей час склалися цілі одномасштабні вулиці з концентрацією об’єктів модерну – Сумська, Римарська, Катеринославська (вул. Полтавський шлях), Пушкінська.

Містобудівна ситуація в Одесі в добу панування модерну в архітектурі визначалась торговельним і транспортним факторами, які сприяли зростанню і розвитку міських і приміських територій, надходженню інвестицій, збільшенню об’ємів будівництва і зростанню культурно-мистецьких зв’язків з Росією та країнами Європи, утворенню нового міського центру і нового планувального району біля залізничного вокзалу.

2. Проблеми і пропозиції з охорони забудови модерну

Спираючись на існуючі пам'яткоохоронні та реставраційні джерела, на наш погляд, зони концентрованого розміщення об'єктів архітектури стилю модерн в основних осередках можуть бути віднесені до історичного середовища першої категорії, тобто такого, де максимально зберігається автентична структура містобудівного просторового каркасу і відтворюються лише окремі “знакові” об'єкти [6, с. 175-176]. Це пояснюється добрим станом збереженості історичної забудови переважно одного періоду, значною концентрацією пам'яток модерну як одностильових об'єктів і капітальністю забудови. Натомість зони концентрованого розташування об'єктів стилю модерн в невеликих містах можливо віднести до історичного середовища другої, а в окремих випадках – третьої категорії, тобто з дозволом більш активного втручання в історично сформовану структуру просторового каркасу [6, с. 175-176]. В основних осередках в зонах концентрованого розташування об'єктів архітектури в стилі модерн перевага віддається цілісній реставрації об'єктів із збереженням забудови вздовж вулиць по “червоних лініях” і необов'язковим збереженням малоцінної дворової забудови в глибині кварталів.

В світі існує вагомий пам'яткоохоронний досвід – як на містобудівному, так і на об'єктному рівні, який варто проаналізувати. Історичне Старе місто Риги було включено в 1997 році до списку світової спадщини ЮНЕСКО значною мірою завдяки архітектурі югендстилю-модерну, оскільки в місті знаходиться найбільша в світі кількість об'єктів модерну, які забудовують цілі квартали (з кінця XIX ст. до 1914 року в Ризі було зведено понад 800 об'єктів югендстилю). Ризька Дума прийняла постанову про створення в будинку на вул. Алберта,12 Музею югендстилю.

Аналогічним чином пристосовуються під музеї та дипломатичні місії і об'єкти модерну в країнах Європи, наприклад, в Бельгії відбулась реставрація з пристосуванням під музеї будинків Отріка та Тасселя. Втім, крім реставрації об'єктів історичної спадщини, в Європі відомі і інші напрями їх нового пристосування. Наприклад, у Франції користуються терміном “архітектурні транскрипції”, що буквально означає “переосмислення і реконструкція архітектурної спадщини”. Цей термін був введений архітектором Філіпом Робером, який запропонував тлумачення терміну “архітектурна транскрипція”, описавши варіанти реконструкції старої історичної будівлі відповідно до вимог сьогодення.

Можна виділити такі запропоновані ієрархічні рівні охорони забудови стилю модерн в міському середовищі [6, с. 256]:

1) містобудівний рівень охорони – охорона об'єкту з сусідніми будівлями, охорона частини вулиці, цілої вулиці, охорона кварталу;

2) охорона окремого об'єкту (з урахуванням категорії об'єкту відносно його архітектурної цінності): унікальні об'єкти, які репрезентують осередок модерну – рівень збереження автентичності без втручання в архітектуру об'єкта; цінна історична фоновіа забудова – рівень збереження автентичності з можливістю втручання в архітектуру об'єкта.

Основна спадщина архітектури модерну України сьогодні зосереджена в чотирьох основних архітектурних осередках пам'яток модерну – Львові (з кількістю об'єктів понад 150), Києві (з кількістю об'єктів понад 250), Харкові (з кількістю об'єктів понад 100), Одесі (з кількістю об'єктів близько 20). Для порівняння, в Ризі збереглося понад 800 об'єктів модерну, є цілі квартали із забудовою стилю модерн. Як правило, об'єкти модерну в межах основних осередків сконцентровані на певних територіях, і лише в Одесі в зв'язку з невеликою кількістю об'єктів модерну такі зони щільної концентрації об'єктів архітектури стилю модерн не виявлені. Оскільки об'єкти архітектури стилю модерн становлять більшу частину цінної історико-архітектурної забудови кінця XIX – початку XX століть, а загальна кількість об'єктів архітектури модерну по всій території України становить понад 700 об'єктів, актуальним є питання комплексної охорони забудови в стилі модерн. В цьому питанні основні проблеми пов'язані з наступним:

– досі не були визначені на генеральних планах зони зосередження об'єктів архітектурної спадщини модерну з чіткою градацією на унікальні об'єкти і цінну фонову забудову, оскільки на генеральних планах міст були визначені охоронні зони ЮНЕСКО, межі заповідників, комплексних охоронних зон і історичних ареалів, а до пам'яткоохоронного реєстру пам'ятки архітектури модерну вносились як забудова садиби чи окремі об'єкти;

– оскільки в попередніх дослідженнях модерн розглядався не з позицій специфіки діалектики його розвитку в межах України, але з урахуванням аналогічних процесів в Європі та Росії, не було можливості комплексно простежити еволюцію стилю на різних рівнях – загальностильовому, містобудівному, регіональному і місцевому, ансамблевому, об'єктному і на рівні окремої деталі об'єкту. Тому не було об'єктивних критеріїв відбору тих об'єктів архітектури модерну,

які найбільш повно репрезентують певний архітектурний осередок чи певний період модерну;

– відсутність критеріїв охорони забудови модерну призводить до порушення автентичного вигляду об'єктів архітектури модерн і активному вторгненню сучасної забудови в історично сформовані зони концентрованого розміщення об'єктів архітектури в стилі модерн.

Найбільш реально намітити шляхи вирішення цих проблем в історичних містах-осередках зосередження архітектурних об'єктів стилю модерн, враховуючи існуючу розроблену законодавчу пам'яткоохоронну, містобудівну та реставраційну базу.

В Києві було здійснено кілька реставрацій видатних об'єктів архітектури модерну – будинків на вул. Ярославів Вал, 14-б (перший приклад комплексної реставрації пам'ятки київського модерну, автори проекту: С. Г. Рубцов, В. Ф. Отченашко, Н. В. Косенко), Банковій, 10 (ГАП Н. В. Косенко), клініки Качковського на вул. О. Гончара, 33 (автори проекту: Ю. В. Дмитрович, М. А. Стеценко, Н. В. Косенко). Приміщення будинку на вул. Ярославів Вал, 14-б було пристосовано під театр “Сузір'я”, будинок на вул. Банковій, 10 – під Державну резиденцію Президента України, будинок на вул. О. Гончара, 33 під представництво Народного Руху України.

В результаті ґрунтового дослідження об'єктів архітектури модерну в межах осередків та пам'яткоохоронних джерел був сформований перелік пам'яток, які найбільш яскраво репрезентують основні архітектурні осередки цього стилю і справили значний вплив на розвиток архітектури України в цілому [2, 3, 4, 7, 8, 9]. При цьому були визначені ті об'єкти, які найбільш повно виражають регіональну самобутність в межах конкретних архітектурних різновидів модерну.

На наш погляд, в архітектурній спадщині модерну в Україні особливого статусу заслуговують такі об'єкти:

1) в осередках модерну Західної України: забудова вул. акад. Богомольця (Львів) (як ансамблева забудова); Музичне товариство Галичини (Львів); будинок Страхового товариства “Дністер” на вул. Руській, 20 (Львів); Оперний театр (Чернівці); Дирекції ощадних кас (Чернівці);

2) в осередках модерну Центральної України: будинок на вул. Банковій, 10 (Київ); клініка Качковського на вул. О. Гончара, 33 (Київ); будинок на вул. Костьольній, 7 (Київ); будинки на вул. Ярославів Вал, 14-а і 14-б (Київ) (як ансамблева забудова садиби); будинки на бульв. Т. Шевченка, 5 і 7/29 (Київ) (як ансамблева забудова); будинок

на вул. Володимирській, 61/11 (Київ); будинок на вул. Лютеранській, 15 (Київ); будинок на вул. Малій Житомирській, 12-а (Київ); будинок на вул. Горького, 26/26 (Київ); будинок на вул. Ветрова, 21 (Київ); особняк на вул. Першого травня, 66 (Вінниця); особняк на вул. Пушкіна, 38 (Вінниця);

3) в осередках модерну Південно-Східної України: Міський купецький банк та готель “Асторія” на пл. Р. Люксембург, 10 (Харків); Художнє училище на вул. Червонопрапорній, 8 (Харків); магазин Жирардівської мануфактури на вул. Університетській, 10 (Харків); будівлі на вул. Енгельса, 17 і 19 (Харків) (як комплексна забудова); будинок на вул. Сумській, 88 (Харків); будинок на вул. Сумській, 96 (Харків); будинок Хреннікова (Дніпропетровськ) (в разі відновлення втраченого первісного вигляду); Полтавське губернське земство (Полтава);

4) в осередках модерну Півдня України: готель “Великий Московський” на вул. Дерибасівській, 29 (Одеса); будинок на вул. Катерининській, 35/28 (Одеса); будинок на вул. Дерибасівській, 12/4 (Одеса); чаєрозважувальна фабрика Висоцького на вул. Канатній, 40 (Одеса).

В цьому переліку домінують об’єкти декоративного модерну в найбільш оригінальних формах або у вигляді ансамблевої забудови. З переліку пам’яток національно-романтичного, раціоналістичного та класицизованого модерну були вибрані ті, які найбільш чітко репрезентують ці різновиди модерну, відзначаються оригінальністю або чіткістю побудови композиції і вираженою пропорційною побудовою. На основі цього переліку може бути уточнений перелік об’єктів, які підлягають охороні і заслуговують особливого статусу, оскільки репрезентують всі регіональні осередки і всі різновиди модерну в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Багалея Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования. / Д. И. Багалея, Д. П. Миллер. – Х., 1912. – 256 с.

2. Гуляницкий Н. Ф. О современном значении понятия “памятник архитектуры”. / Гуляницкий Н. Ф. // Теория и практика реставрационных работ. – Сб. 3. – М.: Изд-во литературы по строительству, 1972. – С.13-15.

3. Зейлигер О. Д. Памятники архитектуры Одессы и их охрана: / Фотоальбом/ / Зейлигер О. Д. – О.: Акад. архитектуры УССР, 1939. – 56 л.
4. Игнаткин И. А. Охрана памятников истории и культуры. / Игнаткин И. А. – К.: Вища школа, 1990. – 223 с.
5. Лейбфрейд А. Ю. От крепости до столицы: Заметки о старом городе / А. Лейбфрейд, Ю. Полякова. – Х., Фолио, 2001. – 335 с.
6. Прибега Л. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методол.аспект / Л. В. Прибега. – К.: Мистецтво, 2009. – 304 с.
7. Ранинский Ю.В. Памятники архитектуры и градостроительства / Ю.В. Ранинский. – М.: Высшая школа, 1988. – 37 с.
8. Регаме С. Городские историко-культурные заповедники / С. Регаме // Комплексная охрана и реставрация ансамблей и историко-культурных заповедников. – М., 1989. – С. 16-27.
9. Свод памятников истории и культуры Украинской ССР. Харьковская область. – К., 1984. – С. 6-53.
10. Тиц А. Харьков / Тиц А. – К.: Будивельник, 1983. – 232 с.

*Шебек Надія Миколаївна, доктор архітектури, професор,
Марценюк Поліна Віталіївна, студентка архітектурного ф-ту,
кафедра містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ

Чорнобильська зона відчуження (ЧЗВ) – унікальна територія з безліччю цікавих пам'яток культури та архітектури. Створення мережі туристичних маршрутів повинна привернути до неї увагу та зробити відпочинок туристів у ній більш безпечним та цікавим.

Регіон ЧЗВ розташований на півночі України, на Київському Поліссі в Іванківському районі Київської області, при впадінні річки Прип'яті до Київського водосховища і при впадінні в Прип'ять р. Уж [1]. До складу ЧЗВ входять два міста – Чорнобиль та Прип'ять, а також Чорнобильська атомна електростанція.

Історія Чорнобиля дуже різноманітна та цікава. Перша згадка про місто відноситься до 1193 року (Іпатіївський літопис). Пізніше його